

Dómur Alþjóðadómstólsins um skyldur Ísraels sem hernámarafi

Þann **18. desember 2024** samþykkti **Allsherjarþing Sameinuðu þjóðanna (UNGA)** **ályktun 79/232**, þar sem óskað var eftir **ráðgefandi áliti** frá **Alþjóðadómstólnum (ICJ)** um „*skyldur Ísraels varðandi nærveru og starfsemi Sameinuðu þjóðanna, annarra alþjóðastofnana og þriðju ríkja í og í tengslum við Hertekin palestínsk svæði (OPT).*“

Þann **22. október 2025** gaf **ICJ út ráðgefandi álit sitt**, þar sem fjallað var um lagalega ramma sem gildir um skyldur Ísraels sem **hernámarafi** og ábyrgð þess gagnvart Sameinuðu þjóðunum, öðrum alþjóðastofnunum og þriðju ríkjum sem taka þátt í mannúðar- og þróunarstarfsemi á OPT.

Dómstóllinn **staðfesti lögsögu sína** samkvæmt **grein 65 í samþykkt ICJ** og **grein 96 í sáttmála SP**, og staðfesti að Allsherjarþingið væri hæft til að leita leiðsagnar hjá honum. Hann **hafnaði mótmælum** um að beiðnin væri af pólitískum toga eða skarast við mál sem væru til meðferðar hjá dómstólnum í *Suður-Afríka gegn Ísrael (Beiting samnings um forvarnir og refsingu fyrir þjóðarmorð)*. Þar sem engin „**knýjandi ástæða**“ var til að hafna beiðninni, undirstrikaði dómstóllinn að spurningin væri **lagalegs eðlis** og féll beint undir ráðgefandi hlutverk hans.

Mikilvægt er að undirstrika að **hlutverk ICJ í þessu máli var túlkandi, ekki rannsóknarlegt**. Dómstóllinn var **ekki falið að sannreyna eða dæma um raunverulega hegðun Ísraels**, heldur að **útlista lagalegar skyldur Ísraels** samkvæmt alþjóðalögum sem hernámarafi og aðildarríki SP. Þótt dómstóllinn væri meðvitaður um fjölmargar skýrslur SP og fjölmiðla sem fullyrtu um brot á Gaza og Vesturbakkanum, metur hann ekki sjálfstætt né úrskurðar um þessi atriði. Samhengisupplýsingar um aðgerðir Ísraels og mannúðarástandið hér eru því **ekki sóttar úr ráðgefandi áliti sjálfu**, heldur úr **opinberum og vel skjalfestum heimildum** sem varpa ljósi á mikilvægi og alvarleika niðurstaðna dómstólsins.

Ísrael er hernámarafi

ICJ staðfesti að **Ísrael er enn hernámarafi á Gaza-svæðinu** og öðrum hlutum **Hertekinna palestínskra svæða** samkvæmt **grein 42 í Haag-reglunum frá 1907** og **Fjórða Genfarsamningnum frá 1949**, þrátt fyrir svokallaða „*aftengingu*“ árið 2005. Þótt Ísrael hafi dregið fasta hernaðarnærveru sína og landnám frá Gaza á þeim tíma, benti dómstóllinn á að Ísrael heldur áfram að **hafa raunveruleg yfirráð yfir landamærum, lofthelgi, hafsvæðum, íbúaskrá og nauðsynlegum innviðum**, og viðheldur þannig stigi yfirvalds sem skilgreinir hernám samkvæmt alþjóðalögum.

Dómstóllinn skýrði að **raunveruleg yfirráð**, en ekki **líkamleg staðsetning hermanna**, ráði því hvort hernám sé til staðar. Því **ber Ísrael allar lagalegar skyldur** hernámarafls, þar á meðal **skyldu til að vernda borgara**, tryggja **almenningsröð og öryggi** og virða **fullveldi og réttindi hernumins fólks** samkvæmt alþjóðlegum mannúðar- og mannréttindalögum.

Skylda til velferðar almennings

Samkvæmt **greinum 55 og 56 í Fjórða Genfarsamningnum** ber **hernámarafi fyrsta og beina ábyrgð** á að tryggja **matvælaframboð, heilbrigðisþjónustu og lýðheilsu** íbúa undir stjórn þess. Þetta eru **ófrávíkjanlegar skyldur**, sem skulu uppfylltar **á kostnað hernámaraflsins**.

Aðeins þegar hernámarafi er **raunverulega ófært** um að sjá fyrir íbúum má það taka við og auðvelda hjálparstarfsemi frá öðrum ríkjum eða hlutlausum mannúðarsamtökum. Jafnvel þá skylda **grein 59** hernámarafi til að „**samþykkja og auðvelda**“ slíka starfsemi „**með öllum tiltækum ráðum**.“ Hvers kyns **hindrun eða takmörkun** á hjálparstarfi er andstæð samningnum og, ef hún veldur skorti eða hungri, getur talist **alvarlegt brot** og **stríðsglæpur** samkvæmt venjurétti alþjóðalaga.

Álit dómstólsins lýsir þessum skyldum í almennum lagalegum skilmálum; það **metur ekki hegðun Ísraels** á Gaza. Engu að síður hafa umfangsmiklar skýrslur SP og mannúðarsamtaka skráð víðtækar takmarkanir á matvælum, eldsneyti og lyfjum — aðstæður sem samsvara náíð þeim lagalegu bönnnum sem ICJ lýsti.

Bann við hungursneyð og sameiginlegri refsingu

ICJ **staðfesti** að **hungursneyð borgara sem aðferð í stríði er algjörlega bönnuð** samkvæmt **grein 54 í Viðbótarbókun I (1977), greinum 55–59 í Fjórða Genfarsamningnum** og **reglu 53 í venjurétti alþjóðlegra mannúðarlaga**. Bannið nær til hvers kyns stefnu eða aðgerða sem sviptir borgara nauðsynjum til lífs, þar á meðal mat, vatni, eldsneyti og lyfjum.

Þótt dómstóllinn hafi ekki metið sönnunargögn um hegðun á vettvangi, skýrði hann að **viljandi hindrun á hjálparstarfi** eða **meðferð nauðsynlegra birgða** gæti talist **alvarlegt brot** og **stríðsglæpur** samkvæmt alþjóðalögum. **Lagalegur mælikvarði** er því skýr, þótt dómstóllinn hafi ekki sjálfur beitt honum á staðreyndir.

Sjálfstæðar skýrslur frá stofnunum SP og mannúðarsamtökum benda til þess að takmarkanir á Gaza hafi leitt til **bráðs hungurs og hruns í heilbrigðisþjónustu**. Þótt þessar frásagnir hafi ekki verið skoðaðar af dómstólnum, lýsa þær **þeim aðstæðum sem lagaleg rökstuðningur ICJ beinist beint að** — aðstæðum þar sem skortur á nauðsynjum, ef hann er viljandi, myndi teljast **notkun hungursneyðar sem stríðsaðferð** og **tegund sameiginlegrar refsingar** sem bönnuð er samkvæmt **grein 33 í Fjórða Genfarsamningnum**.

Dómstóllinn staðfesti einnig að slík bönn eru **ófrávíkjanleg**. Jafnvel í aðstæðum vopnaðs átaka eða lögmætra öryggisáhyggna geta **ríki ekki borið fyrir sig öryggisrök til að réttlæta brot á ófrávíkjanlegum reglum alþjóðalaga**, þar á meðal bönnunum við hungursneyð, sameiginlegri refsingu og synjun um sjálfsákvörðunarrétt. Þessar skyldur eru **algjörar og bindandi**, óháð hernaðarlegum eða pólitískum aðstæðum.

Skyldur sem aðildarríki Sameinuðu þjóðanna

Sem **aðildarríki SP** er Ísrael skuldbundið til að **starfa í góðri trú** með stofnuninni samkvæmt **greinum 2(2) og 2(5) í sáttmála SP**, og að virða **forréttindi og friðhelgi** Sameinuðu þjóðanna, stofnana þeirra og starfsfólks samkvæmt **grein 105 í sáttmálanum** og **samningnum um forréttindi og friðhelgi Sameinuðu þjóðanna frá 1946 (CPIUN)**. Þessi vernd heldur gildi sínu í vopnuðum átökum og hernámi.

ICJ staðfesti að Ísrael verður að **virða og vernda starfsfólk, eignir og húsnæði SP**, og verður að **leyfa og auðvelda starfsemi stofnana SP**, sérstaklega þeirra sem taka þátt í mannúðarhjálp eins og **UNRWA**. Dómstóllinn gerði engar niðurstöður um tiltekin atvik, en undirstrikaði að truflun á starfsemi SP eða árásir á starfsfólk þess myndu teljast **alvarleg brot á alþjóðlegum mannúðarlögum**.

Til samhengis greina heimildir SP frá því að milli **október 2023 og seint árs 2025** hafi **yfir 190 starfsmenn SP** — nær allir frá UNRWA — verið **drepnir í hernaðaraðgerðum Ísraels á Gaza**, sem markar **mesta fjölda dauðsfalla starfsfólks SP** síðan 1945. Byggingar og skólar SP, sem hnit voru gefin Ísraelsyfirvöldum, voru ítrekað skotmörk. Þótt ICJ hafi ekki metið þessar staðreyndir, skilgreinir álit hans lagalega ramma sem slíkar aðgerðir verða að meta innan.

Ísrael má ekki hindra sjálfsákvörðunarrétt Palestínumanna

Réttur þjóða til sjálfsákvörðunar er **ófrávíkjanleg regla alþjóðalaga (jus cogens)** og hornsteinn í sáttmálakerfi SP. Hann kemur fram í **greinum 1(2) og 55 í sáttmála SP**, **grein 1 í bæði ICCPR og ICESCR**, og er viðurkenndur sem skylda **erga omnes** gagnvart alþjóðasamfélaginu í heild.

Í ráðgefandi álitinu sínu árið 2025 ákvað dómstóllinn að Ísrael megi **ekki hindra Palestínumenn í að nýta pennan rétt**, þar á meðal með því að **hindra starfsemi SP eða ríkja** sem stuðla að velferð og þróun þeirra. Að beita ísraelskum innlendum lögum eða stjórnsýslustjórn á OPT, fann dómstóllinn, er **ósamrýmanlegt þessum skyldum** og hindrar sjálfstjórn Palestínumanna.

ICJ rifjaði upp **ráðgefandi álit sitt frá 2024**, sem hafði lýst **landnám Ísraels á Vesturbakkanum ólöglegt** og krafist þess að Ísrael **hætti útpenslu, rými núverandi landnám og bæti tjónið**. Þótt álitid frá 2025 hafi ekki skoðað síðari þróun, benda opinberar heimildir til þess að Ísrael hafi **haldið áfram að auka landnám** og pólitískir leiðtogar hafi **opinberlega talað fyrir innlimun**. Þessar athuganir, sóttar úr

utanaðkomandi skýrslum, veita samhengi til að skilja áframhaldandi rýrnun á sjálfsákvörðunarrétti Palestínumanna í ljósi fyrri úrskurða dómstólsins.

Niðurstaða

Ráðgefandi álit Alþjóðadómstólsins frá 2025 markar mikilvæga staðfestingu á lagalegum skyldum sem gilda um nærveru Ísraels á Herteknum palestínskum svæðum. Það skýrði, en dæmdi ekki, um skyldur Ísraels sem hernámarafi, aðildarríki SP og þátttakandi í alþjóðalegaræði. Hlutverk dómstólsins var að **skilgreina lögin**, en ekki að **meta sönnunargögn né úthluta sök** — greinarmunur sem varðveitir hlutleysi dómstólsins en býður upp á bindandi túlkun á alþjóðlegum reglum.

Engu að síður veitir álitinu **skýran lagalegan ramma** sem hægt er að nota til að meta aðgerðir Ísraels af öðrum hæfum aðilum. Það staðfestir að:

- Ísrael er enn **hernámarafi** á Gaza og Vesturbakkanum;
- Það ber **aðalábyrgð** á velferð borgara;
- Það verður að **virða starfsemi SP** og **vernda mannúðarstarfsfólk**;
- Það má **ekki hindra sjálfsákvörðunarrétt Palestínumanna**; og
- Það verður að **forðast hvers kyns hegðun sem jafngildir hungursneyð, sameiginlegri refsingu eða innlimun**.

Dómstóllinn ítrekaði einnig að **þessar skyldur eru algjörar og ófrávíkjanlegar**. Öryggissjónarmið, sama hversu alvarleg, **geta ekki löglega yfirskrifað ófrávíkjanlegar reglur** eins og bönnun við hungursneyð, sameiginlegri refsingu og synjun um sjálfsákvörðunarrétt.

Í ljósi niðurstaðna ICJ og vaxandi sönnunargagna um ástandið á Gaza og Vesturbakkanum ætti **Allsherjarþing SP nú að íhuga að óska eftir því að ICC meti hegðun Ísraels** í ljósi **bráðabirgðaráðstafana frá 2024, ráðgefandi álitsins frá 2024 og ráðgefandi álitsins frá 2025**. Slíkt frumkvæði myndi færa áhersluna frá skýringu yfir í **ábyrgð**, og tryggja að brot á ófrávíkjanlegum reglum sæti réttarfarslegri skoðun.

Ennfremur gæti Allsherjarþingið víkkað þessa rannsókn til að omfatta **skyldur stofnana SP og aðildarríkja sjálfra**, og meta hvort aðgerðir þeirra — eða aðgerðarleysi — hafi uppfyllt kröfur um góða trú og samvinnu sem krafist er af sáttmála SP og alþjóðalögum.

Dómsúrskurðir ICJ veita þannig ekki aðeins yfirlýsingu um lög heldur einnig **leið til framfylgdar**. Að standa við þessa úrskurði er nauðsynlegt til að varðveita heilleika alþjóðalaga, trúverðugleika Sameinuðu þjóðanna og alhliða meginreglur um réttlæti og mannúð sem báðir hvíla á.